



Nachtbrakers en langslapers de familie van de slaapmuizen

Slaapmuizen worden ook wel kleine eekhoortjes genoemd. En ze vertonen inderdaad overeenkomsten met de eekhoorn. Het zijn net zulke behendige klimmers en springers en ze bewegen zich bijzonder snel, ook in bomen. Maar ze verschillen op een belangrijk punt van de eekhoorn: ze houden een winterslaap, net als egels, vleermuizen en hamsters. Het is natuurlijk dit feit waaraan ze hun naam, slaapmuizen, danken.

Leadfoto: Hazelmuis in winterslaap. Zoë Helene Kindermann (CC BY-SA 4.0)

Verspreiding

In Nederland en België komen drie leden van de slaapmuizenfamilie (Gliridae) voor: de eikelmuis (*Eliomys quercinus*), de hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*) en de relmuis (*Glis glis*). In Nederland zijn alleen de eikel- en hazelmuis met zekerheid waargenomen. De eikelmuis leeft in de kalkrijke gebieden van Zuid-Limburg. Sinds 1990 komen er ook zo af en toe meldingen binnen van eikelmuisen in Zeeuws-Vlaanderen. Het gaat hierbij waarschijnlijk om eikelmuisen afkomstig uit de Belgische kustprovincies, waar deze soort meer voorkomt. Het zuiden van ons land is ook de vindplaats van de Nederlandse hazelmuispopulatie. De relmuis wordt heel incidenteel als dwaalgast in Limburg aangehouden. De soort heeft populaties in België en op zo'n vijftig kilometer van de Nederlandse grens in Duitsland.

Kenmerken

De eikelmuis, hazelmuis en de relmuis zijn alle drie uitstekende klimmers dankzij hun lange, wendbare staarten en lange tenen en vingers. Bovendien hebben

slaapmuizen, net als mensen, een opponeerbare duim waardoor ze hun voorpoten tijdens het klimmen als grijpandjes kunnen gebruiken. Ze hebben grote bolle, zwarte ogen die typisch zijn voor nachtelijke jagers. Hiermee kunnen ze hun prooi snel en heel precies lokaliseren. Slaapmuizen leven vooral in loofbomen en struikgewas, tuinen, boomgaarden en rotspartijen, maar ook in gebouwen die dicht bij hun habitat staan.

Winterslaap

Alle slaapmuizen houden een winterslaap, maar de relmuis of zevenslaper houdt het record voor langste winterslaap: zo'n zeven tot acht maanden per jaar. In een slecht beukennotenjaar kan de relmuis zelfs elf maanden lang doorslapen. Wanneer er voedseltekort dreigt beginnen relmuizen al in juli of augustus aan hun winterslaap. Tijdens de winterslaap, vertraagt de stofwisseling van de slaapmuizen, net als hun hartslag en ademhaling. Hun lichaamstemperatuur past zich tijdens de winterslaap aan de omgeving aan.

Overlast

Slaapmuizen zijn bijzonder luidruchtige nachtbrakers. Ze zijn de hele nacht actief. Dit gaat gepaard met veel kabaal: piepen, fluiten, kwetteren, brommen, blazen en krijsen. De voornaamste meldingen van slaapmuizen-overlast komen dan ook van mensen die wakker worden gehouden door slaapmuizen in de kelder, op zolder of in hun vakantiehuisjes. Ook veroorzaken slaapmuizen soms oogstschade, en ze laten vraatsporen en sterk ruikende uitwerpselen achter.

Alle drie de soorten slaapmuizen zijn in Nederland en België beschermd. Het is daarom belangrijk om onderscheid te kunnen maken tussen de overlast die wordt veroorzaakt door 'gewone' ratten en muizen en de beschermde slaapmuizen. Hieronder hebben we de uiterlijke kenmerken en het gedrag van de eikelmuis, hazelmuis en relmuis voor u op een rijtje gezet.



Eikelmuis (*Eliomys quercinus*).
Foto: Arno Laurent (CC BY-SA 3.0)

De eikelmuis

De eikelmuis heeft heel veel bijnamen, waaronder eekhoornmuis, tuinslaper, tuinfruitdiefje en fruitrat. De laatste twee namen verwijzen naar de schade die de eikelmuis bij fruitkwekers kan aanrichten. De eikelmuis is een mooi dier met opvallend grote oren en een fraaie tekening. Zijn rug is roodbruin en hij heeft een vaalwitte buik. Ook zijn lange staart is tweekleurig: zwart van boven en wit van onderen. De lange, slanke staart eindigt in een afgeplatte pluim. De eikelmuis heeft een zwarte, ovale tekening rondom de ogen die scherp contrasteert met zijn witte wangen. Van kop tot romp kan deze slaapmuis tien tot zeventien centimeter lang worden, met een staartlengte van negen tot vijftien centimeter.

De eikelmuis leeft in bomen, struikgewas en op de grond. Hij heeft een voorkeur voor loofbossen in glooiend gebied, maar is ook thuis in boomgaarden, parken en op boerderijen. Deze slaapmuis overwintert graag in bomen, mergelgroeven en in vorstvrije ruimtes zoals kelders en hij wordt ook gevonden in oude nesten van eekhoorns of vogels. Eikelmuisen bouwen ook zelf nesten, soms in rotsspleten, bestaande (boom)holtes, muurnissen of nestkasten. Ze maken ronde nesten van takjes, mos, veren en haren. De voortplantingsperiode begint zodra eikelmuisen rond april uit hun winterslaap komen. De draagtijd is ongeveer drie weken, waarna drie tot zes blinde jongen worden geboren, die pas na achttien dagen tot drie weken kunnen zien.

Zoals opgemerkt, dankt de eikelmuis zijn bijnamen tuinfruitdiefje en fruitrat aan de schade die hij aan de fruitoogst kan toebrengen. Daarnaast eet de eikelmuis ook zaden, noten, granen, insecten, eieren en zelfs kleine vogels. Met zijn snijtanden is hij in staat om de hardste bolsters stuk te kraken. Het is niet alleen hun eetlust die voor overlast kan zorgen. Eikelmuisen zijn luidruchtige dieren die veel verschillende soorten geluid kunnen maken. De meeste meldingen die binnenkomen gaan over merelachtige fluitgeluiden en huilerige kreten die op kattengejank lijken. Sommige eikelmuisen kunnen wel dertig minuten achter elkaar ononderbroken kreten blijven slaken.



Hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*).
Foto: Karlostachys (CC BY-SA 3.0)

De hazelmuis

In ons land komt de hazelmuis alleen in het zuidelijke puntje van Limburg voor. Het is de kleinste slaapmuizensoort en wordt gemiddeld niet veel langer dan zes tot negen centimeter. Zijn dichtbehaarde staart loopt uit in een puntje en kan een lengte van wel acht centimeter bereiken. De vacht van de hazelmuis is geelrood tot goudbruin, met een lichtere buikkleur. Het zal niemand verbazen dat de hazelmuis graag hazelnoten eet, maar hij voedt zich ook met bramen, bessen en jonge knoppen en blad. Soms vult hij zijn dieet aan met insecten, schors, stuifmeel en vogeleieren of net uitgevlogen jonge vogels. De hazelmuis is een echte loofbosbewoner en blijft het liefst dicht in de buurt van zijn menu: in en om bosranden in heuvellandschappen

en bergachtig gebied, in grensgebieden tussen bos en weiland en in tuinen.

De voornaamste meldingen van slaapmuizenoverlast komen van mensen die wakker worden gehouden.

Hazelmuizen bouwen meerdere nesten, meestal op een halve tot twee meter boven de grond in dichte begroeiing. Daarnaast leven ze ook in nestkastjes, boomholtes of oude vogelnesten. Het bolvormige nest wordt gemaakt van grassen, schors en mos. De hazelmuis metselt zijn nestmateriaal aan elkaar met kleverig speeksel. Hun nesten zijn makkelijk van andere muizenesten te onderscheiden omdat ze de ingang afsluiten met een propje gras. De hazelmuis heeft jaarlijks één tot twee worpen van drie tot zeven jongen.

Net als de eikelmuis en de relmuis, communiceert de hazelmuis met tsjirpende geluiden en hoge pieptonen. Daarnaast klappert hij met zijn tanden.



Relmuis (*Glis glis*).

De relmuis

De relmuis is de grootste slaapmuis. Deze soort lijkt het meest op een eekhoorn: ze hebben allebei een lange, fraaie pluimstaart en kleine oren, korte poten en grote voeten. De vacht van de relmuis is grijs tot grijsbruin, de staart is grijs van boven en wit van onderen. Gemiddeld meet de relmuis van kop tot romp tussen de zestien en negentien centimeter. Zijn borstelige staart kan wel dertien centimeter lang worden.

De relmuis eet voornamelijk planten maar doet zich soms ook te goed aan slakken, rupsen, insecten en vogels, de laatste vooral als de primaire voedselbronnen van de relmuis niet beschikbaar zijn. De relmuis leeft in loofbos en gemengde bosgebieden. Net als andere slaapmuizen, bouwt hij nesten in (boom)holten en verlaten nesten, maar ook in hopen tussen boomwortels en oude hopen van andere dieren. Daarnaast nestelt de relmuis graag in (vakantie)huizen en schuren. In tegenstelling tot veel andere zoogdieren paren relmuizen niet

elk jaar, maar planten ze zich alleen voort in jaren met voldoende beukenootjes. Het paarseizoen loopt van juni tot augustus en resulteert ongeveer een maand na de paring in één nest. De gemiddelde worpgrootte is vijf jongen.

Relmuizen zijn uitstekende klimmers. Zelfs als er maar een kleine opening aanwezig is, kunnen ze gebouwen binnendringen. Bijvoorbeeld via de onderkant van de dakpannen of via openingen in het dakbeschot van de woning. Het is deze slaapmuizensoort die het meest in gebouwen en woningen wordt aangetroffen. De voornaamste overlast die relmuizen veroorzaken is het lawaai dat ze maken: het nachtelijk tjilpen, fluiten, grommen, krijsen en klikken met de tanden. Jonge relmuizen brengen bovendien een zoemend geluid voort. Vooral in Frankrijk veroorzaakt de relmuis veel overlast in vakantiewoningen die een deel van het jaar leeg staan en dan door hele families relmuizen worden gekraakt. Ook zijn er meldingen van bijtschade aan bomen. Relmuizen schillen de schors van boomstammen en daardoor kunnen infecties en rot ontstaan.

Gebraaden relmuis

De Etrusken en Romeinen beschouwden een vetgemeste relmuis als een echte delicatessen. Hoe vetter, hoe lekkerder. De relmuizen werden opgesloten in terracotta potten, gliraria, en rijkelijk gevoerd. Door de voortdurende duisternis en beperkte bewegingsruimte in de potten, werden de relmuizen extra dik. Zodra ze vet genoeg waren, werden ze gelakt met honing en gebraden. Relmuis op het menu was een statussymbool. Een gastheer die relmuis liet serveren, maakte daarmee een onvergetelijke indruk op zijn gasten. ●



Glirarium in het National Archaeological Museum in Chiusi. Foto: Marco Daniele (CC BY-SA 3.0)

Summary

In the Netherlands and Belgium, three species of dormice occur: the garden dormouse (*Eliomys quercinus*), the hazel dormouse (*Muscardinus avellanarius*) and the fat (or edible) dormouse (*Glis glis*). The garden dormouse and hazel dormouse are mainly found in Limburg, the most southern province of the Netherlands. The fat dormouse is also found in Limburg, but only occasionally as vagrant. All three species of dormice are protected. Consequently, it is important to be able to distinguish between the nuisance caused by 'normal' rats and mice on the one hand, and the protected dormice on the other. This article lists the physical and behavioural characteristics of the garden dormouse, hazel dormouse and fat dormouse and pays particular attention to their noisy nocturnal behaviour. The most frequent reports of dormice nuisance are made by people who are kept awake by screeching, chirping, whistling and growling dormice in their cellar, attic or holiday home.